

MUCSI ZOLTÁN

BÉRCZES LÁSZLÓ BESZÉLGETŐKÖNYVE



EURÓPA
KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2020

egy utcasarkon

➤ *Állunk egy bolt előtt, és kezembe nyomsz egy könyvet. Talán az első találkozásunk.*

A bolt a *Hatvanas* Szolnokon. A könyv Mrožek *Multság* című kötete, Modern Könyvtár. Azóta sem adtad vissza. Pedig könyvtári.

➤ *Szolnoki Verseghy-könyvtár, tudom. Negyvenéves tartozás.*

Vajon mekkorára rúg a büntetés? Ha holnap kapok egy értesítést, adhatom el a lakásomat. Vajon mikor volt ez? Az biztos, hogy a *Hatvanas*-nál álltunk. Ott kanyarodunk le a főutcáról a színházhoz.

➤ *És közel van a Vargához, ahhoz a gimiehez, ahol én 1976 és 1984 között középiskolai tanárként dolgoztam.*

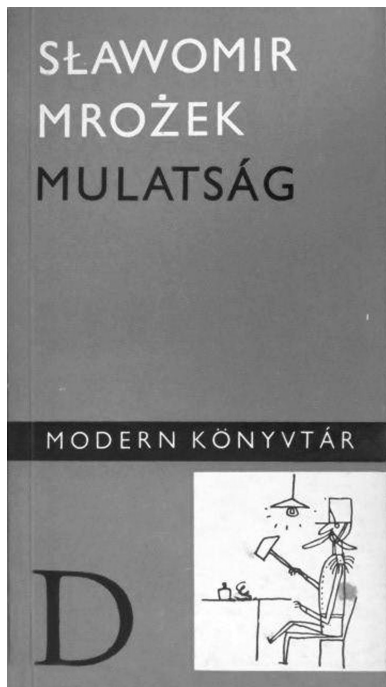
A helyszín megvan.

➤ *Az időponthoz összerakom az én akkori „színházi” működésemet, hátha segít: két sikeres iskolai ünnepi műsor „megrendezése” után, 1981 őszén diákszínjászó csoportot alapítottam, amellyikkel a következő három évben már mindenféle díjakat nyertünk. Talán a sikeres diákszínjászó rendezőt szólítottad meg.*

Szerintem én ezeket nem tudtam. Azt tudtam, hogy van a városban egy hosszú hajú, szakállas fiatal tanár, aki kritikákat ír a helyi lapba, bejár a színházba, Paál Istivel, a Szigligeti főrendezőjével beszélget... Te voltál a „híresebb” kettőnk közül. Mindenesetre abból, amit elmondasz, azt érzem, '82–83-ban mertem odalépni hozzád. Talán amikor '82-ben visszajöttem a katonaságtól.

***Egy utcasarkon
nyomtam a kezébe.***

(Modern Könyvtár)



► *Nem is tudtam, hogy voltál katona.*

Hogyhogy nem?! Hiszen nem lehetett nem észrevenni, hogy általam lett igazán félelmetes erejű a Magyar Néphadsereg, nem beszélve a Varsói Szerződés megizmosodásáról, amitől összeszarta magát Amerika. Nem is értelek, barátom. Na jó, igazából húsz hónapos operettkatonaság volt. Debrecenben kiképzés, aztán az 1980-as árvíz, amikor a Kettős-Köröshöz vezényeltek bennünket. Ez hülyén jött ki, mert Gergő, a fiam akkor született, és az árvíz miatt nem engedtek haza. Hol tornateremben, hol sátorban laktunk, 24 órás szolgálat... Akkoriban kerültem bensőségesebb viszonyba az alkohollal. Kaptunk egy csomó konzervet, amihez persze hozzá sem nyúltunk, vittük zsákostul a boltba, és beceréltük vodkára. 1982 februárjában szereltem le. Azokban az években még az egy-két mondatos szerepeknél tartottam,

de közben lelkes segédszínészekként fölös energiáinkat lecsapolandó Turza Irénnel megcsináltuk Foissy *Házassági hirdetés* című darabját. Nyilván bizonyítani akartam, magamnak is, másoknak is, hogy helyem van a színházban.

➤ *Ezek azok a „partizánmunkák”, amiket elégedetlen színészek lopott időkben összehoznak, aztán ha szerencsésük van, megnézi a vezetés, és berakja a műsorba. De mit akartál pont tőlem?!*

Talán hogy rendezd meg a Mrožeket. Hogy beszéljess velem. Mit tudom én. Mindig ott sertepertéltél a színház körül, pont jöttél a *Hatvanas*-nál, talán épp a Vargából. Nem tudom. Ott az a srác, aki ír a *Szolnok Megyei Néplap*-ba, biztos nagyon ért a színházhoz. Én meg, aki akkoriban egyfolytában drámákat olvastam, és Mrožeket már jól kinéztem magamnak, nagy levegőt vettem, megszólítottalak. Talán akkor beszélünk először. Visszagondolva akkori önmagamra nem igazán értem: sokkal görcsösebb, félénkebb voltam, mint hogy egy ismeretlen, nálam okosabb, műveltebb embert így megszólítsak.

➤ *De hát én egy középiskolai angoltanár voltam.*

Nekem elég volt, hogy bejársz a színházba, és ott Paál Istivel beszélgetsz. Istit nyilván nem mertem volna megkérni, hogy rendezze meg velem a *Multság*-ot. Egy angoltanárnál több esélyt reméltem.

- | | |
|---|--|
| S | Figyeljete! |
| B | Ugyan minek? |
| S | Az is lehet, hogy egyszerűen nem lesz multság. |
| B | Hogyhogy nem lesz? |
| N | Miért ne lenne? |
| S | Ha egyszer nincs, tán nem is lesz? |
| B | Nekünk nem lesz? |
| S | Nemcsak nekünk, senkinek sem. Hátha egyáltalán nem lesz? |
| B | Egyáltalán? |

S Mert nem létezik. Nincs!
N Ki van zárva!
B Hogyne lenne, hogyha lehet? Hisz ha lehet, akkor van is.
S Akkor bizonyítsd be, hogy kell lennie.
B Te bizonyítsd be, hogy nem kell!
N Mondd meg neki, hogy eszedbe jutott!
B Eszembe jutott. Ha eszembe jutott, az jelent valamit. Azt, hogy lehet.
S És ha nem lehet? Egyáltalán nem lehet, mert nem létezik! Nincs!
B De lesz!
N Ugye!
S S miért lesz?
B Mert én akarom!
S Igazán akarod?
B Tán nem akarom?
N Mondd meg neki, hogy akarod.
B Persze, hogy akarom.
N Neki mondd meg.
B Persze, hogy akarom.
S Honnan tudod, hogy akarod?
N Mondd meg neki, hogy honnan tudod.
B Ha egyszer akarom, akkor tudom, hogy akarom. Akarom, mert kedvem van rá.

(Slawomir Mrozek: *Multság*.
Fordította: Kerényi Grácia)

► *Aztán mi történt?*

„Jó, majd elolvasom”, ezt mondtad, és elköszöntünk. Talán ez a kis Modern Könyvtár-kötet lett a barátságunk habarcsa.

➤ *Ez volt életemben az első darab, amit valaki személyesen nekem odaadott, hogy rendezzem meg – és mégsem. Egyszerűen nem értem magamat. Még ha csak egy segédszínész, akkor is. Nem emlékszem, hogy utána megkerestelek volna.*

Hát nem. Örök időkre elkerülhettük volna egymást, aztán most itt vagyunk. Az életünk teli van ilyen érthetetlen történetekkel. Miért megy egy abonyi gyerek Pestre szakmunkásképzőbe? Pesten miért néz meg évente száz színházi előadást?! Aztán géplakatosként miért lesz belőle színész, amikor az égvilágon semmi köze nincs a színházhoz?! És ez az abonyi segédszínész miért pont egy ismeretlen tiszánánai angoltanár kezébe nyomja a *Mulatság*-ot egy utcasarkon?! Ki érti ezt?

➤ *Én meg azt nem értem, beteges megfélelési kényszeresként, hogy-hogy nem jeleztem vissza neked?! És te sem kérdeztél rá két hónap múlva, fél év múlva. Ráadásul könyvtári könyv.*

Nem ez az egyetlen, amit nem vittem vissza. Végül is én csak annyit kértem, legalábbis azt mondtam, olvasd el a darabot. Egyszer aztán, évekkel később, visszajeleztél: hogy megrendezted a darabot, és hogy nézzem meg. Örülhettem, hiszen betartottad a szavadat: elolvastad.

➤ *Eloolvastam, és 1985 januárjában megrendeztem a saját diák-színjátszóimmal! Még lelkifurdalásom sem volt.*

Most már mindegy. Hívtál, hogy nézzem meg a próbát vagy az előadást, már nem tudom, és megmondjam a tutit. A diák-színészeid és te is, tényleg izgatottan hallgattátok, mit mondok. Én pedig osztottam az észet, hiszen jelentős szolnoki segédszínészként már rettentően értettem a színházhoz.

➤ *Az különben jó előadás volt. 1985 nyarán a dunaföldvári táborban Ascher Tamás is megnézte, sőt szikrázóan okos-szellemes mondatai közé becsúszott egy meghívás is a legendás kaposvári színházba. Ahogy kimondta, úgy felejtette el persze. Én meg vártam, még hónapok múlva is, mikor jön a telefonhívás. Mellesleg ő volt az, akinek talán először beszéltem arról, már a Bárkán, hogy meg*

szeretném újra rendezni. 1998 telén valami szilveszteri buli volt a kávézóban, ő is ott volt, akkor még, öt perccel az alapítás után mindenkinek fontos, izgalmas hely volt a Bárka Színház, álltunk fenn a lépcsőfordulóban, és mutattam neki: Kapával, Pepével és Rémusszal képelem. Ő meg bólogatott.

Az előadást azóta is játsszuk. És tudod, miért? Mert én akkor, a nyolcvanas évek elején odamentem, és megszólítottalak.

oppardon

➤ *Most, hogy készülök a beszélgetésekre, feltűrok olyan polcokat, ahol évek óta nem jártam. Szolnoki emlékek, bárkás rekvizitumok, nincs szívem kidobni őket. Rátaláltam például a vékony kis kötetre. Modern Könyvtár: Multság. Magammal hoztam, és akkor ma, 2019. november 1-jén visszaadom neked.*

Kösz.

➤ *Mi is jókor kezdjük ezt a könyvet: november 1-jén. Remélem, nem halva született ötlet.*

Tegnap este Debrecenben játszottam. Ma reggel a színházban, vonatindulás előtt, leültem még egy pillanatra, hogy sorra vegyem a halottaimat. Hatvankét éves vagyok, ilyenkor már vannak. Kollégák, barátok, szülők, nagyszülők... Aztán bevillant, ahogy évekkal ezelőtt a kislányunk, Veronika rám nézett, fülig érő szájjal, kacagva megszólalt: „Papi, te előbb fogsz meghalni, mint én!” Egy hároméves gyerek pontosan felmérte a helyzetet.

➤ *Eszembe jut egy hasonló, de kegyetlenebb történet: a szolnoki színezzklubban ülök a pultnál, valakire várok. Üres a klub, csak egyvalaki ül még a pult kanyarulatánál, előtte ital. Lusta, üres délután. Nem beszélgetünk, nem ismerjük egymást, pontosabban én őt igen: Zala Márk az. Megfáradt, felpuffedt alkoholista. „Ez nem létezik!”, gondoltam magamban, amikor először így megláttam Szolnokon. Filmekből ismertem, fényes tehetségű fiatalember volt.*

Nagyon megjegyeztem, mert évekkorábban, az egyetemen sokszor megállítottak az utcán, összekeverték velem, azt hitték, Zala Márk vagyok. Szóval ülünk ott, próbálok nem ránézegetni. Csend van, semmi nem történik. „Figyelj, öreg!” – bödül el egyszer csak a semmiből. Rekedt, mély hangja volt. Ránézek, elkapja a tekintetemet. „Te is megdöglesz egyszer!” És röhög. Zavartan bólogatok, érzem, kéne erre valami vicceset reagálni, de nem jut eszembe semmi. Sokszor visszhangzik bennem ez a mondat, és hozzá a röhögés.

Ő nagyon tudott beszólni. A másik ember meg csak pislogott, aztán elsomfordált. Ma reggel rá éppenséggel nem gondoltam, de most, hogy ezt mesélted, eszembe jut a halála. Érkeztünk az esti előadásra...

➤ *Szolnokon.*

A *Táncdalfesztivál '66*-ot játszottuk, szerettük, a nézők is szerették. Schwajda és Szikora fogadtak bennünket, hogy meg-



Takács Marika szerepében: Mucsi Zoltán. *Táncdalfesztivál '66*, 1985
(Réz Judittal és Roczkó Zsuzsával – a szolnoki Szigligeti Színház archívumából)

mondják: Márk itthagyt bennünket. Szóval hogy meghalt. Nem volt ő már jó állapotban, mégis megdöbbsentünk. Később beszéltek, hogy összekeverte a gyógyszereit, de az is lehet, hogy öngyilkos lett. Én azt gyanítom, az utóbbi történt. Álltunk ott, hogy most mi legyen. János azt mondta, az előadást le kell játszani, és hogy biztos benne, Márk is így akarná. Bennem nagy volt az ellenézés. Hogy lehet ilyet csinálni?! Elkezdtek az előadást. Amikor az Illés-számhoz értünk, hogy „Még fáj, fáj, fáj...”, Szikora bejött a színpadra, elmondta, hogy egy kollégánk, barátunk ma meghalt, és ezt a dalt most neki is játszunk. Én pedig megértettem, hogy ezt így kell: énekelünk, sírunk, a nézőtéren feláll ötszáz ember, ők is sírnak. Aztán leülnek, mi játszunk tovább, Schwajdának, Szikorának igaza volt.

► *Reggel, indulás előtt, a debreceni színészlakásban kik jutottak eszedbe?*

Az anyai nagymamám. A temetés után egy-két nappal vagyunk, a család összegyűlik kinn a tanyán, ahol ők laktak, kilenc-tíz éves vagyok, zavarodott vita zajlik, hogy mi is legyen a magára maradt nagyapámmal, anyámék öten voltak testvérek, az udvarra kirakva mindenféle holmi, a nagyszüleim dolgai, és elkezdődik valami veszekedésféle, nem értek semmit, de rettenetes ott lenni, az egyik unokatestvéremmel el is ódalunk onnan. Furcsa volt, vagy inkább nagyon rossz, most is bennem van az az irtóztató érzés... Aztán a barátom Abonyban. Pár évvel volt idősebb nálam. Behívták katonának, határőr lett, és ott, a határon valaki, aki disszidálni akart, lelőtte. Én akkoriban szakmunkás-képzőbe jártam Pestre, de hétvégére hazautaztam. Ballagok az utcánkban hazafelé, és hallom, ahogy az édesanyja szinte önkívületben kiabálja: „Zolika, meghalt Andris!” Nem tudtam ezzel mit kezdeni, értelmezhetetlen volt. És ma reggel persze gondoltam mindenféle rokonokra: nagyszülőkre, apámra, anyámra... Amikor anyám is meghalt, 2009-ben, akkor ért véglegesen véget

a gyerekkorom. Mert amíg valamelyik szülő él, addig te valakinek a gyereke vagy.

➤ *Apád mikor halt meg?*

1985 decemberében. Zavaros, ellentmondásos viszonyban voltunk mindig. Volt köztünk egy távolság, kimondatlanul, de volt. Én a vége felé már másként viszonyultam hozzá, úgy értem, pozitívabban. Lépni kellett volna felé. A húgom mondta, hogy apu rákos. Budapestre került, szanatóriumba. Az orvos szerint legfeljebb egy éve volt hátra. Meglátogattuk. Álltunk ott az ágyánál, és ő elkezdett beszélni. Hosszan beszélt. Hogy majd mindent másként csinál. Hogy visszavesz, hogy nem melózik annyit. És majd az unokával, hogy vele tölt majd sok időt. Gergő, a fiam ötéves volt akkor. Álltam ott, a mondatai elmentek melletttem. Szólni akartam, hogy apu, nem kell változtatni, csináld úgy, ahogy eddig, jól van ez, minden jól van. Nem tudtam megszólalni. Valaki tervez, akinek nincs jövője. Mert persze nem lett neki megmondva. A rák.

➤ *Akkoriban ez volt. Mi sem mondtuk meg apámnak, ő is rákban halt meg.*

Hallgattam őt, felé hajoltam, talán elköszönni akartam, nem tudom, aztán hirtelen megfordultam, kimentem a szobából, és tudtam, oda visszamenni én már nem akarok. Kimenekültem. Nem is láttam őt többet. Halottat akkor láttam először, amikor a feleségem, Andrea mamája 2001-ben meghalt.

➤ *Féltél ettől a helyzettől? Én például megmagyarázhatatlan módon félek.*

Nem igazán félelemről van szó, de tény, hogy általában kimenekülök ezekből a helyzetekből. Andrea anyukájánál nem lehetett. Őt otthon ápoltuk, vagyis hát Andrea ápolta. Rákos volt. Akkoriban a Krétakörrel Párizsban játszottunk, és ott töltöttünk majd egy hónapot. Mire hazajöttem, döbbenet bámultam, hogy fogy el benne az élet. A halál felfoghatatlan történet, és ugyan-

ilyen a születés. Amikor Gergő született, nem lehettem ott, katoná voltam. Kornél születésénél Németországban játszottam. Milán... ott volt egy kis gond, előbb kopogott, hogy jönne. Menni kellett, mentem is, de valójában félttem. Előbújik egy kis ember, nem volt és most van. Ahogy a halálnál az ellenkezője: volt, nincs. Felfoghatatlan. Mintha az egész meg lenne írva valahol, az ember meg hagyja, hogy megtörténjen, mert úgyis az történik, aminek történnie kell. Ehhez képest semmi az, hogy a te kezébe nyomtam azt a Modern Könyvtár-kötetet. De miért?! Odaadhattam volna száz másik embernek. Most azt gondolom, ennek így kellett történnie. Nincs rá magyarázat. De ha még ezt sem értem, mit kezdjek a születéssel vagy a halállal?! Érkezik egy új ember, maga a csoda. Valamiképpen a halál is az. Az előbb még beszélt, mosolygott, szaladt, simogatott, sírt – most meg egy tárgy. Tetem, ahogy hivatalosan mondják. Nézttem Zsókat, és csak arra gondoltam, ez már nem ő. Andrea csodálatosan vett részt ebben az egész történetben a betegség kezdetétől, ez rólam nem mondható el. Gyáva voltam, vagy inkább gyámoltalan. Aztán jön az orvos, megállapítja a tényt, intézkedik, jönnek mások, azt a valamit, aki tegnap még Zsóka volt, felöltöztetik, elviszik, jön a praktikum, kiválasztjuk a koporsót, mondják az árát, kiválasztjuk a keresztet, mondják az árát... Tulajdonképpen az a csoda, hogy ebbe nem bolondul bele az ember. De élni kell, és igen, kiránt az életösztrőn. Csodálatos, hogy milyen helyzetekből, milyen mélységekből mászik ki az ember. Felfoghatatlan, értelmezhetetlen. Az egész életben van valami hibátlan, tökéletes értelmezhetetlenség. És ez a két pont, születés és halál, összeérnek. Bezuhansz a világba, iszol a barátság, a fájdalom, a szerelem, a keserűség, a gyönyör s a többi poharából, hálás vagy a sorsnak, hogy létezel – aztán feldobod a patát. Mi ez, barátom? Mi meg miről beszélgetünk?! Még hozzá egy elképzelt könyv első oldalain! Talán annyiból hasznos ez, hogy az a nyolc ember, aki megvette a könyvet...



Néztem Zsókát, Andrea édesanyját. (Zsóka Kornállal)

➤ *Annyian biztos megveszik, mert arra számítanak, hogy Kapa mond majd mindenféle vicces dolgokat, ahogy szokott.*

Erre fel a halálról röfög butaságokat. Szóval ez a nyolc ember már most becsukja a könyvet, és örülhet, hogy nem raboljuk tovább az idejét. Legfeljebb káromkodik, hogy kidobott az ablakon pár ezer forintot.

➤ *Akkor most nagyot ugrok, miközben ugyanott maradok: a létezésnek azt a két szélét birizgáljuk, amit minden alkotónak, köztük a színésznek is meg kell tudni érinteni. Szerintem például a te színészetednek, színészi, nem színészi létezésednek lényege ez: vég-*



Miki bácsi elegáns, szép búcsúja.

(Szarvas Józseffel és Scherer Péterrel – Szilágyi Lenke felvétele)

leteket mutatsz fel egyszerre, jó kis színházi közhellyel fogalmazva tragikumot és komikumot egyszerre állítasz.

Az életet állítom. Viszik ki a halottat a szobából, a koporsó nekiütődik az ajtófélfának... „Ó, hogy baszná meg a... én kérek elnézést... Ráéjted a lábamra, kisköcsög?! Oppardon.” És felemelik a koporsót, és mennek tovább, végzik a dolgukat.

➤ *Mint a sírásók a Lámpás-ban. Nemrég újranéztem a Jancsó-filmet: Nekem lámpást adott az Úr Pesten. Az első közös filmetek, nagy része a temetőben játszódik. Sőt már az első jelenetben le-puffantja egy kínai a két szerzőt, Jancsót és Hernádit. Ti pedig, Kapa és Pepe, ácsorogtok később a szertartáson, Pepe azon sápítózik, hogy összekevertétek az urnákat, neked meg brunyálnod kell. Az élet felülírja a halált.*

Miki bácsi elegáns, szép búcsúja. Mondtam is neki, hogy búcsúfilm, ő meg hogy „Hülyeség, Zolikám”.

➤ *Pedig az, búcsú. Mindenenen felülemelkedő, kivételes, frenetikus humorral létrehozott gyönyörű alkotás.*

Nagyon szeretem ezt a filmet, elfogult vagyok vele.